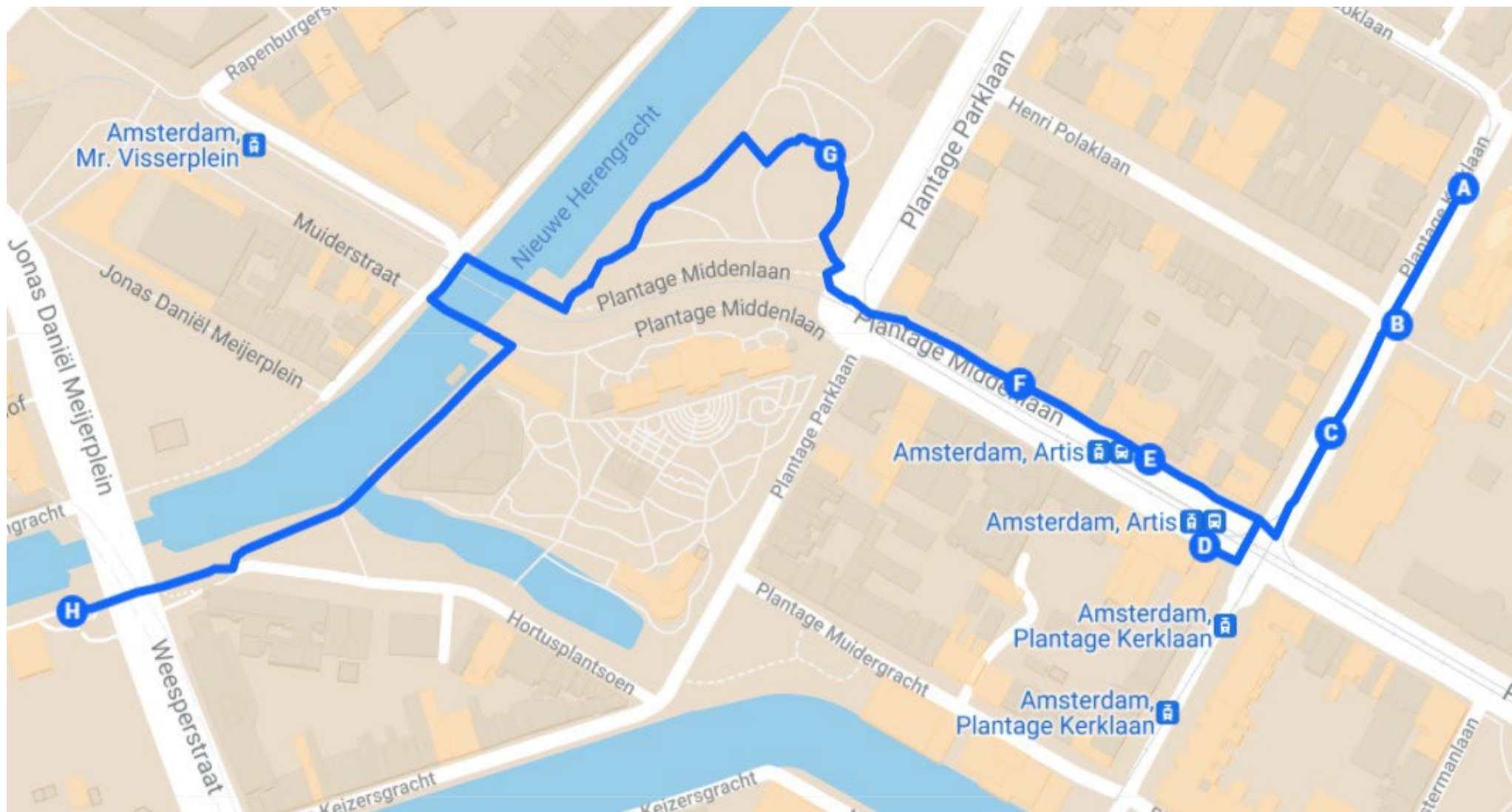

VERZETS
RESISTANCE
MUSEUM

Buurtwandeling in de Plantage Buurt

A: Verzetsmuseum
Plantage Kerklaan 61

B: Artis
Plantage Kerklaan 51

C: Bevolkingsregister
Plantage Kerklaan 36

D: Hollandsche Schouwburg
Plantage Middenlaan 24

E: Crèche
Plantage Middenlaan 27

F: Dansschool
Plantage Middenlaan 19

G: Auschwitzmonument
Wertheimpark

H: Namenmonument
1018DN

ARTIS:

VAN HET VERZETSMUSEUM NAAR ARTIS:

Foto van directeur Sunier met appje Japie:

Artis is een van de oudste dierentuinen in Europa. Vroeger zagen dierentuinen er anders uit dan nu. Je mag op een kameel zitten en een jonge olifant aaien.

De man links op de foto is de directeur van Artis tijdens de oorlog. Hij spreekt goed Duits en zorgt ervoor dat de Duitsers Artis niet lastigvallen. Duitse soldaten gaan graag naar de dierentuin!

Er zijn veel plekken waar je je kunt verstoppen, bijvoorbeeld in de apenrots en in de nachtverblijven van de dieren. In Artis hebben in totaal 200 tot 300 mensen ondergedoken gezeten, voor een kortere of langere tijd. In 1943 worden Nederlandse jonge mannen gedwongen om te gaan werken in onder andere fabrieken en winkels in Duitsland. De Duitse mannen vechten in het leger en er zijn mensen nodig die hun werk overnemen. Veel Nederlandse mannen willen dit niet en duiken onder. Het grootste gedeelte van de onderduikers die in Artis hebben gezeten bestaat uit deze mannen, maar er zaten ook wel enkele Joden verstoppt.

Op de foto (voor de oorlog gemaakt) zie je ook een aapje: gorilla Japie. Henk Blonk, een verzetsman, zit verstoppt in een nachtverblijf achter het hok van Japie. Henk is erg bang dat Japie hem zal verraden. Japie loert namelijk steeds door een gaatje in de wand. Dat gaat opvallen, want wat doet die aap raar?! Japie en Henk kennen elkaar nog van voor de oorlog, toen Henk student biologie was en Japie wel eens in bad kwam doen. Gelukkig is hij nooit ontdekt.

Voor Joden verboden

DE PROCUREUR-GENERAAL
FUNGEEREND GEWESTE
DIRECTEUR VAN POLITIE
FEITSMA

De ingang van Artis tijdens de bezetting:

Vanaf september 1941 kwam dit bord bij ingang van Artis te hangen.

> Wat staat erop? [Voor Joden verboden]

De Duitsers hadden bepaald dat Joden niet meer naar de dierentuin mochten. Ook mochten ze niet meer met de tram, niet meer naar de bioscoop en naar café's en moesten Joodse kinderen naar aparte scholen. Langzaam werden de Joden steeds meer buitengesloten. Pas twee jaar na de bezetting waren ze verplicht een ster op hun kleding te dragen. De Joden moesten deze sterren zelf kopen.

> Waarom hebben de Duitsers niet meteen aan het begin van de bezetting de Joden een ster laten dragen denken jullie? [Door langzaam, stapsgewijs maatregelen in te voeren kwam er veel minder verzet van de Nederlandse bevolking.] Aan de rij zie je dat het heel druk is in Artis.

> Waarom zouden mensen toch naar Artis gaan, denk je? [Toch nog een beetje vermaak en ontspanning.]

> Zou jij naar Artis gaan als je Joodse vriendje niet meer mag?

Foto van papegaai:

> Wat is er mis met deze papegaai? [Hij is erg mager, hij heeft honger.]

Al in 1940 had directeur van Artis tegen zijn personeel gezegd dat ze geen voedsel van de dieren mochten eten of meenemen naar huis. Hij had ervoor gezorgd dat hij van de Duitsers voldoende eten voor de dieren kreeg. En in het begin van de oorlog had hij ook (heel slim!) grote partijen vlees laten invriezen.

Toch werd het ook in Artis erg moeilijk tijdens de Hongerwinter (1944-1945) door een gebrek aan voedsel en brandstof. Bracht je een rat naar Artis, dan kreeg je daar 5 cent voor. De ratten werden gevoerd aan de vleeseters. Sommige mensen brachten hun hond of kat, want voor hun huisdier hadden ze vaak niks meer te eten. Vanwege de schaarste aan vlees kregen de beren brood te eten en moesten de leeuwen, die echt vleeseters zijn, stokvis (gedroogde ongezouten kabeljauw) eten.

Thuis was er ook bijna niets te eten. Kinderen jatten brood van de beren. Dat deden ze door een lange stok met een spijker eraan tussen de spijlen van het traliehek door te steken en het brood naar zich toe te trekken.

Co Eijgenhuizen jatte als kind brood bij de beren: "We moesten oppassen, want die beren konden flink uithalen. En we moesten ook oppassen voor de bewakers, want als die ons snaptten, kregen we een flinke draai om onze oren."

HET BEVOLKINGSREGISTER

VAN ARTIS NAAR HET BEVOLKINGSREGISTER

De binnenkant van het Bevolkingsregister en de persoonsbewijs van een Joodse man:

In dit gebouw zat vroeger het bevolkingsregister van Amsterdam. Op deze foto zie je hoe de binnenkant van het gebouw eruitzag.

> Wat is een bevolkingsregister? > Welke gegevens werden hier opgeslagen denk je?

Nu worden alle gegevens digitaal bewaard, maar toen werden alle gegevens op papieren kaarten gezet. Vanaf april 1941 werd het persoonsbewijs ingevoerd. Iedereen vanaf 15 jaar moest zich kunnen legitimeren. Op het persoonsbewijs stond behalve je naam, adres en foto. Ben je Joods, dan komt er een vette J bij te staan. En er stonden twee vingerafdrukken op en een registratienummer. De gegevens op het persoonsbewijs moesten kloppen met de 'persoonskaart' in het bevolkingsregister. Deze persoonskaarten werden opgeslagen in grote metalen kasten, zoals je op de foto ziet.

De bevolkingsregisters werden in Nederland door de Duitsers gebruikt bij de opsporing van onder andere Joden, mannen die in Duitsland moesten gaan werken en verzetsmensen.

Al vanaf het begin waren er ambtenaren die verzet pleegden. Ze maakten opzettelijk kaarten kwijt waardoor de persoonsbewijzen niet gecontroleerd konden worden. Ook werd er vaak op verzoek van het verzet geholpen bij het maken van valse papieren voor Joden, verzetsmensen en voor geallieerde piloten die via smokkelroutes teruggingen naar Engeland (zoals de neergestorte piloot die Jan uit Verzetsmuseum Junior eten mocht geven).

Het sjoemelen met de persoonskaarten was levensgevaarlijk werk, want je kon dit helemaal alleen doen en zijn je collega's wel te vertrouwen?

Het Bevolkingsregister na de aanval:

Wat is hier gebeurd? Laten we eens luisteren naar het rapport van de Amsterdamse politie.

“Op zaterdag 27.3.43, omstreeks 22.15 uur, hebben ongeveer tien in het uniform van de Nederlandse politie gestoken mannen de bewakers van het bevolkingsregister overmeesterd, geboeid en - na toediening van injecties - naar de tuin gesleept. Even later waren vijf explosies te horen en begon het gebouw te branden. Van de daders ontbreekt ieder spoor.”

Verzetsmensen hebben een aanslag op het bevolkingsregister gepleegd. Nadat ze de bewakers hadden uitgeschakeld hebben ze zoveel mogelijk archieflades leeggegooid. Dat was zwaar werk. De kaarten werden daarna overgoten met brandstof. De explosieven ontploften en het register vloog in brand.

De brandweer begreep wat het doel was van de aanslag en maakten geen haast met blussen. Toen ze eenmaal wel begonnen met spuiten gebruikten ze extra veel water om meer schade te veroorzaken aan de papieren. Toch was de schade aan het archief niet heel groot. Compacte stapels papier branden slecht en ook het water veroorzaakte maar weinig schade.

Ondanks alles was de aanslag toch een succes: het verzet werd gestimuleerd om meer aanslagen te plegen. Ook werd het door de chaos makkelijker om informatie te vervalsen of te laten verdwijnen.

Helaas werden de aanslagplegers, op eentje na, binnen een paar dagen opgepakt en gedood. Op deze plaquette die je hun namen. Willem Arondéus was hun leider.

[Gerrit van der Veen staat niet op de plaquette. Hij deed mee aan de aanslag, maar is pas een jaar later opgepakt na een bevrijdingsactie in een gevangenis]

HOLLANDSCHE SCHOUWBURG

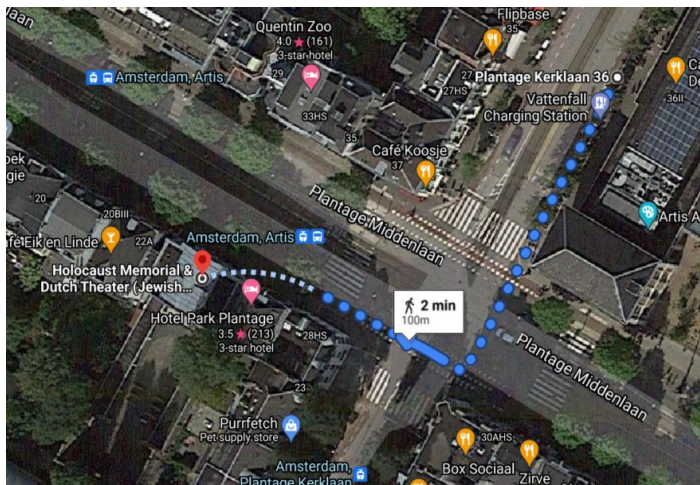

De Hollandsche Schouwburg voor de oorlog:

Voor de oorlog was dit gebouw, de Hollandsche Schouwburg, een theater.

> Wie is er wel eens in een theater geweest? Wat kun je daar doen? Hoe ziet het er van binnen uit?

VAN HET BEVOLKINGSREGITER NAAR DE HOLLANDSCHE SCHOUWBURG

U kunt dit verhaal ook binnen in de Schouwburg vertellen.

Loop dan door naar buiten, het gedeelte wat vroeger de zaal was. Als u naar binnengaat, overleg dan eerst even met de baliemedewerker of het niet te druk is.

De Schouwburg is geopend van 11.00-17.00 uur.

Kunt u niet naar binnen, vertel het verhaal dan voor het gebouw, of vanaf de overkant van de straat.

De Hollandsche Schouwburg tijdens de oorlog:

Tijdens de oorlog zag het gebouw eruit zoals op deze foto. Vanaf september 1942 was het geen theater meer, maar werd het gebouw gebruikt als verzamelplaats voor Joden. Veel stoelen werden eruit gehaald en met stro werden slaappleatsen ingericht.

Voor veel Joden begon na binnenkomst het wachten op het transport. Dit kon uren, vaak dagen, soms weken duren. Vrachtwagens, trams, of bussen vervoerden de Joden naar het station, waar de treinen klaarstonden naar Kamp Westerbork in Drenthe. Vanuit Westerbork werden de meeste Joden weggevoerd naar de Duitse vernietigingskampen Auschwitz en Sobibor in bezet Polen.

Silvia Grohs, overlevende, beschrijft de situatie in de Schouwburg: "Meteen toen ik binnenkwam wist ik dat er een ramp was gebeurd [...] De stoelen van de orkestbak en de zaal waren uit de vloer gerukt en langs de muren gezet. Alle lichten, behalve de noodverlichting, [...] waren gedoofd."

Zentralstelle für jüdische
Auswanderung Amsterdam

Adema v. Scheltemaplein 1
Telefoon 97001

1076
Heinz Geiringer
Amsterdam
Merwedeplein 46-1
26.7.1926

OPROEPING!

U wordt hiermede bevolen aan den onder politie toezicht staande werkverruiming in Duitschland deel te nemen en heeft U zich dientengevolge op

9 JULI 1942

om 1.50 uur

aan het Centraal Station, Amsterdam, te bevinden.

Als bagage mag medegenomen worden:

- 1 koffer of rugzak
- 1 paar werklaarzen
- 2 paar sokken
- 2 onderbroeken
- 2 hemden
- 1 werkpak
- 2 wollen dekens
- 2 stel beddengoed (overtrek met laken)
- 1 eetnap
- 1 drinkbeker
- 1 lepel en
- 1 pullover

en eveneens marschproviand voor 3 dagen en de voor die tijd geldige distributiekaarten.

Niet medegenomen mogen worden:

Waardepapieren, deviezen, spaarbankboekjes enz., waardevoorwerpen allerlei soort (goud, zilver, platina) - met uitzondering van de trouwringen - levend huisraad.

Wanneer U aan deze oproeping geen gevolg geeft, wordt U met maatregelen van de Sicherheitspolizei gestraft.
Dit schrijven geldt als reisvergunning en geeft U tegelijkertijd het recht de genoemde trein kosteloos te benutten.

In opdracht

get. Wörlein
Hauptsturmführer

Foto van een oproeping aan een Jood:

Niet alle Nederlandse Joden hebben in de Hollandsche Schouwburg gezeten. Heinz, de broer van Eva uit Verzetsmuseum Junior, bijvoorbeeld kreeg een brief met het verzoek meteen naar het Centraal Station te gaan. Kijk maar naar deze OPROEPING.

Op het papier staat dat je een werkpak en werklaarzen mee moest nemen. > Waarom zou dat zijn denk je?

Als Heinz zich meldt krijgt hij werk, terwijl veel mensen werkloos en arm zijn, én hij mag gratis met de trein (kijk maar naar de laatste zin). De Duitsers zijn dus best aardig. Toch?

Nu weten we wat er is gebeurd, maar toen wist bijna nog niemand dat de Joden helemaal niet gingen werken maar naar concentratiekampen werden gebracht waar ze zouden worden vermoord.

De Duitsers houden de Joden dus voor de gek met zo'n OPROEPING. > Waarom doen ze dat, denk je?

DE CRÈCHE

Foto van vondeling Remi

Dit is Remi. Hij was een vondeling. > Weten jullie wat een vondeling is?

De Duitsers gingen ervan uit dat een vondeling wel Joods moest zijn. Een Joods baby'tje dat de hele nacht ligt te huilen kun je immers niet verstoppen. Daarom werd hij naar dit gebouw gebracht.

Vroeger zat hier een crèche. Kinderen tot 13 jaar mochten niet bij hun ouders in de Hollandsche Schouwburg blijven, want het is daar heel druk en vies. Ook deze kinderen werden hierheen gebracht.

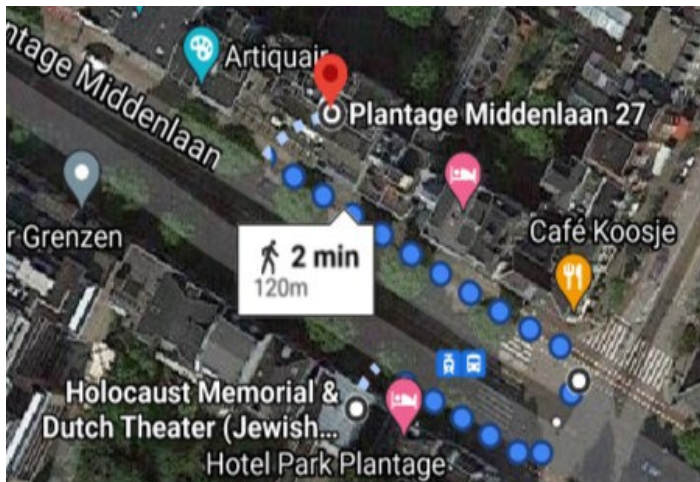
Remi heeft ongeveer een halfjaar in de crèche gewoond. De Duitse soldaten waren dol op dit schattige jongetje. Van hen kreeg hij zelfs een teddybeer. Maar het was ook een groot nadeel dat hij zo geliefd was. Waarom dat zo was, vertel ik helemaal aan het eind. Let goed op!

Naast de crèche zat een school waar ze juffen en meesters opleiden: de Kweekschool. De crèche en de Kweekschool werden niet echt bewaakt. Een aantal mensen maakte een plan om kinderen weg te smokkelen uit de crèche. 600 van de 5000 kinderen konden worden gered. Baby's en peuters werden in een jute zak, tas, doos, koffer, wasmand of zelfs vuilnisemmer gestopt. De Kweekschool werd gebruikt als tijdelijke verstoppaats en als smokkelroute.

Grotere kinderen ontsnapten tijdens een wandeling in de buurt. Onderweg namen verzetsmensen, die op de hoogte waren van de wandelingen, de kinderen mee en zorgden ervoor dat ze weggebracht werden naar onderduikadressen. Kinderen met blond haar gingen naar Friesland, kinderen met donker haar naar Limburg.

> Waarom denken jullie dat Remi niet kon worden weg gesmokkeld? Remi kon niet worden gered. Omdat hij zo geliefd was bij de Duitsers zou het teveel opvallen als hij er niet meer zou zijn. Toen hij één jaar was is hij gedeporteerd naar Sobibor en daar meteen vermoord.

VAN DE SCHOUWBURG NAAR DE CRÈCHE:

WATERGRAAFSMEER
PLANTAGE - DA
CENTRAALSTATION 9

404

Tram

Deze tram speelde een belangrijke rol in het redden van de kinderen. Voor de Hollandsche Schouwburg stond een bewaker. De crèche werd niet echt bewaakt. Als een verzetsvrouw een kind wegsmokkelde wachtte ze tot de tram voor de Schouwburg stond. Zo kon de bewaker haar niet zien.

Je kon de kinderen niet zomaar wegsmokkelen. Het verzet had toestemming nodig van de ouders in de Hollandsche Schouwburg.

> Stel je voor: je zit in de Hollandsche Schouwburg en je kind zit aan de overkant in de crèche. Iemand komt bij je met de vraag of ze je kind mogen wegsmokkelen en ergens in Nederland laten onderduiken. Wat zou jij beslissen? Daarom werden kinderen die geen ouders hadden het eerst gered.

Veel ouders hebben geen toestemming gegeven. Ze wilden hun kind niet aan vreemden meegeven, wilden liever als gezin bij elkaar blijven, wisten niet wat voor gruwelijk lot hun te wachten stond of hadden hoop dat het allemaal wel mee zou vallen.

Meestal waren het vrouwen (studentes) die kinderen met de trein naar hun onderduikadres brachten. De Duitsers controleerden vrouwen minder vaak. Jonge mannen liepen de kans om gecontroleerd te worden omdat ze eigenlijk in Duitsland zouden moeten werken. Een vrouw met kinderen viel niet zo op. De reis was gevaarlijk want als iemand onderweg doorhad dat het een Joods kind was, werden ze misschien verraden.

Het was ook gevaarlijk om een Joods kind in huis te nemen. Als dit ontdekt werd kon je naar een concentratiekamp worden gestuurd. Sommige kinderen hadden een leuke onderduiktijd, anderen voelden zich eenzaam en hulpeloos. [In het gebouw waar nu het Holocaust Museum in zit, zat vroeger de Kweekschool.]

DE DANSSCHOOL VAN DOP EN MONA HELMS

Trouwfoto van Dop en Mona Helms

Op de Plantage Middenlaan nummer 19 was tijdens de oorlog de dansschool van Dop en Mona Helms. Ze weigerden lid te worden van de Kultuurkamer en wilden ook niets met de NSB te maken hebben. De Nederlandsche Kultuurkamer was een organisatie waarmee de nazi's kunst en cultuur onder nationaal-socialistische controle wilden brengen.

Mona en Dop hielpen onderduikers en op een gegeven moment zaten er vijf onderduikers in het pand. Dop Helms werd in juni 1942 gearresteerd en zwaar mishandeld, maar heeft desondanks niks losgelaten. Hij stierf op 18 januari 1943 in het ziekenhuis.

Inmiddels had Mona Helms de zaak gaande gehouden. Ook het verzetswerk werd door haar voortgezet. In de dansschool zelf kwamen later verzetsmensen bijeen voor wapeninstructies. 'Alles onder het mom van volksdansen', herinnert oud-verzetsman J. Wijnbergen zich. In 1944 moesten de onderduikers elders worden ondergebracht, omdat de omgeving erg onveilig was geworden. De vertrouwde Joodse burens waren weggehaald en hun huizen werden nu bewoond door NSB'ers. Toch ging de wapentraining door in huize Helms.

Dansinstituut Helms, begonnen in 1937, is tot 1954 blijven bestaan.

Mogelijke vragen/discussies: Zou u het verzetswerk hebben voortgezet als u in Mona's plaats was? Heeft Mona Helms teveel risico genomen na het overlijden van haar man?

VAN DE CRECHE NAAR DE DANSSCHOOL

AUSCHWITZMONUMENT

VAN DE DANSSCHOOL NAAR HET AUSCHWITZMONUMENT:

Mensen komen aan in het kamp Auschwitz

Auschwitz was een Duits vernietigingskamp in bezet Polen. Het grootste deel van de Nederlandse Joden is hier vermoord (ca. 57.000; in Sobibor ca. 34.000). De meeste Joden zijn vanuit Kamp Westerbork in Drenthe met veewagons naar de vernietigingskampen gebracht. De reis naar Auschwitz duurde drie dagen en nachten. Het was een vreselijke reis; er werd geen voedsel uitgedeeld en er was maar 1 emmer drinkwater en 1 emmer als toilet voor ruim 70 mensen. De wagons waren volgepakt en er was bijna geen frisse lucht. In de zomer was het superheet en in de winter ijskoud.

Op de foto zie je de aankomst in Auschwitz. Mannen werden gescheiden van de vrouwen en kinderen. Er werd ook geselecteerd wie er meteen de gaskamer in ging en wie er nog kon werken.

Eva uit Verzetsmuseum Junior zegt over de aankomst: “Lelijke barakken strekten zich rij na rij in de verte uit, eromheen een metershoge omheining van prikkeldraad dat onder stroom stond. Wachtposten in hoge torens keken uit over de omgeving van het kamp. [...] ‘Ruiken jullie het kampcrematorium?’ schreeuwde een bewaakster. ‘Daar worden jullie dierbare familieleden vergast, terwijl ze dachten dat het douches waren. Nu branden ze. Jullie zullen ze nooit weerzien!’” Eva had het ‘geluk’ dat zij en haar moeder mochten werken: de hele dag kleren van de vergaste Joden doorzoeken naar geld en sieraden.

Van de 140.000 Nederlandse Joden zijn bijna 107.000 Joden gedeporteerd. Hiervan zijn er slechts 5000 teruggekeerd. Ook zijn er 245 Sinti en Roma uit Nederland gedeporteerd

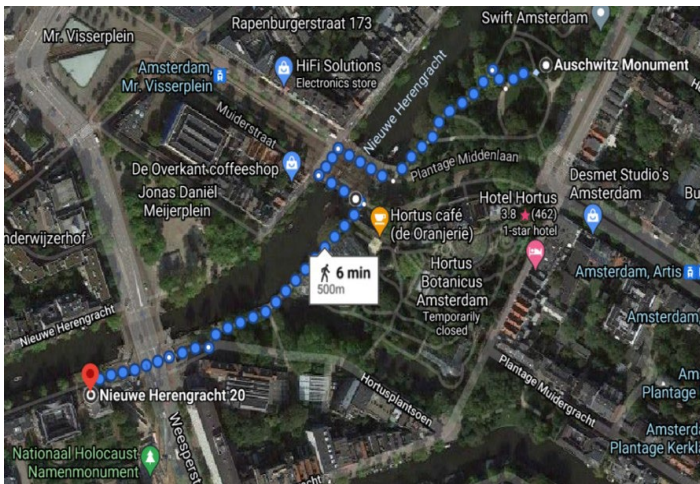
> Kijk nu eens naar het monument. Wat zie je? Wat vind je ervan? De maker van dit monument dacht aan alle mensen in Auschwitz. Nooit meer zouden zij een mooie lucht zien, blauw of met wolken. Altijd zou de lucht die zij zien vol zitten met barsten, zoals in een gebarsten spiegel. Iedere barst voor de pijn en het verdriet dat zij hebben meegemaakt. Als wij door de spiegel van het monument kijken, zien wij een gebarsten lucht. Wij denken dan even aan de mensen die niet meer zijn teruggekomen uit Auschwitz. En zeggen zacht: Nooit meer Auschwitz. > Wat vind je nu van het monument?

NAMENMONUMENT

VAN HET AUSCHWITZMONUMENT NAAR HET NAMENMONUMENT:

Symboliek Namenmonument

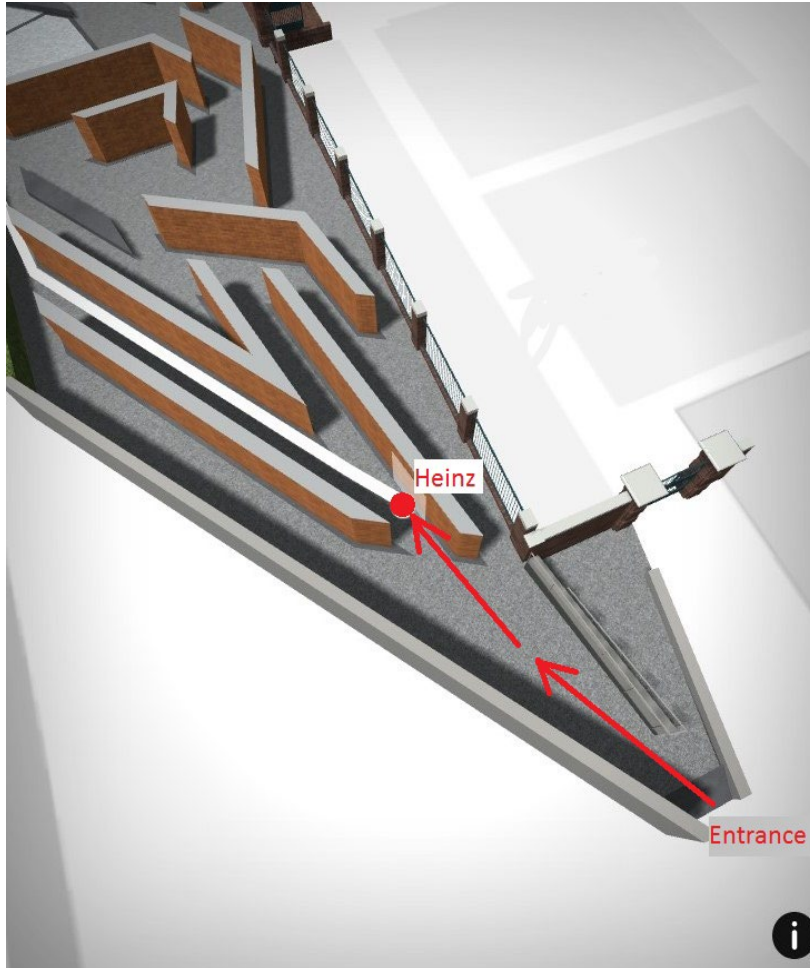
In het monument staan de namen van de meer dan 102.000 in de Holocaust vermoorde Joden, Sinti en Roma uit Nederland. Zij kregen nooit een graf. De muren met namen dragen de vier Hebreeuwse letters die het woord 'Le'zecher' (spreek uit: le-zegger) vormen, wat 'in herinnering aan' betekent. Het monument is een plaats van herdenking en rouw, van herinnering en bezinning, een waarschuwing voor alle generaties, waar ook ter wereld, nu en in de toekomst. Door de namen die hier staan zijn de slachtoffers niet vergeten. De combinatie baksteen met 'zwevende' stalen letters legt een verbinding tussen het heden en het verleden van Amsterdam. Er is een smalle ruimte tussen de muren en de letters, als symbool voor de onderbreking in de geschiedenis en cultuur van het Nederlandse volk.

Het monument is erg groot en het aantal namen is moeilijk te bevatten. Je kunt een relatie leggen met de plaats waar de groep vandaan komt: bijvoorbeeld x keer de inwoners uit jouw stad/dorp, of 2x een uitverkochte Johan Cruijff-Arena.

De Hebreeuwse letter kun je zien op de wand bij de ingang die het dichtstbij het tunneltje is. Hier kun je wat over de letters en de symboliek vertellen als je wilt. Je kunt gebruik maken van de horizontale zwarte brede stenen constructies; deze zijn bedoeld als bankjes. Je kunt de leerlingen zo een moment van bezinning geven en het monument op zich laten inwerken.

Loop via het tunneltje naar het Namenmonument. Stek met de groep niet de Weesperstraat over!

**Plaats van de steen van Heinz in het monument
(direct aan het begin, als u de ingang direct links
na de tunnel neemt)**

Heinz Felix Geiringer

Heinz Felix Geiringer Heinz werd geboren op 12 juli 1926 geboren in de Oostenrijkse stad Wenen als oudste kind van Erich en Elfriede, of Fritzi, drie jaar later gevolgd door zusje Eva. Heinz en Eva hebben een goede band en wanneer het gezin na de machtsovername van Oostenrijk door de nazi's besluit te vluchten, is Heinz een echte steun en toeverlaat voor zijn zusje. Via Brussel komt het gezin in Amsterdam terecht waar het gaat wonen aan het Merwedeplein, tegenover de familie Frank. Heinz is erg muzikaal en krijgt al snel pianolessen. Hij blijkt een natuurtalent en speelt al snel moeilijke klassieke stukken, en ook speelt hij erg goed gitaar. Nadat de deportaties zijn begonnen duikt het gezin onder. Heinz met zijn vader, Eva met Fritzi. Dit gaat mis en in de zomer van 1944 komt het hele gezin in Auschwitz terecht. Wanneer dit kamp ontruimd wordt vanwege de oprukkende Russische legers, gaan Erich en Heinz naar Mauthausen. Hier overlijdt Erich een paar dagen na aankomst. Heinz haalt de bevrijding van het kamp, maar bezwijkt alsnog een paar dagen later op 18-jarige leeftijd. Eva en Fritzi overleven samen Auschwitz.